

Magdalena Wędzińska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Preferencje wartości uczniów szkół ponadgimnazjalnych – próba charakterystyki

Poniższy artykuł jest poświęcony problematyce wartości preferowanych przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Preferencje wartości rozpatrywane były w odniesieniu do materialnej etyki wartości Maxa Schelera. W artykule zaprezentowane zostały rezultaty badań, na podstawie których scharakteryzowano uczniów: liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych pod względem preferowanych przez nich wartości.

Słowa kluczowe: materialna etyka wartości, Max Scheler, młodzież, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, wartości.

Wstęp

Współczesny człowiek coraz częściej staje się zagubiony w swojej tożsamości. Ciągły brak czasu na refleksje, na umiejscowienie siebie wśród innych osób oraz wśród otaczających rzeczy sprawia, że człowiek bywa osaczony przez trendy oraz „wartości” lansowane przez media. Próbą odpowiedzi na postmodernistyczną wizję świata jest powrót do solidnych podstaw, na których można budować światopogląd. Podstawy te lokowane są m.in. w antropologii personalistycznej, która niebagatelną rolę przypisuje wartościom o obiektywnym charakterze. Wartości mogą być źródłem ludzkiego szczęścia, wyższe wartości zaś są podstawą i źródłem ludzkiej egzystencji w ogólnym znaczeniu. Wartości są dla człowieka wyznacznikiem świadomego i ukierunkowanego działania. Wpływają na zachowanie człowieka, na podejmowane przez niego decyzje. Pełnią funkcję regulatorów ludzkiego zachowania i postępowania.

Poznanie hierarchii wartości współczesnej młodzieży przez pedagogów i innych specjalistów zajmujących się młodzieżą ma wielorakie znaczenie. Pozwala na lepsze rozumienie celów i dążeń, potrzeb życiowych młodych ludzi. Wiedza o wartościach młodych ludzi jest niezbędnym, podstawowym składnikiem racjonalnego planowania pracy wychowawczej, oceny jej przebiegu. Służy także przewidywaniu dalszych dążeń i zachowań młodego pokolenia, co ma niebagatelne znaczenie dla prognozowania rozwoju społecznego.

Celem niniejszego artykułu jest propozycja charakterystyki uczniów szkół ponadgimnazjalnych (liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych) pod względem preferowanych przez nich wartości. Zaprezentowane rezultaty badań stanowią część projektu badawczego dedykowanego problematyce związku pomiędzy wartościami preferowanymi przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych a ich postawami wobec osób z niepełnosprawnością ruchową. W niniejszym tekście zaprezentowane zostaną teoretyczne podstawy rozważań, problemy badawcze oraz rezultaty badań oraz dyskusja płynących z nich wniosków.

Wartości w rozumieniu Maxa Schelera

Analizując problematykę wartości preferowanych przez młodzież uczącą się w szkołach ponadgimnazjalnych, zaplecem teoretycznym uczyniono materialną etykę wartości Maxa Schelera. Ma ona głęboko humanistyczny wymiar – wyznacza kierunek transgresji człowieka. Co więcej schelerowski namysł nad miejscem człowieka w świecie, jego rolą i warunkami, które czynią go Osobą, stał się niezwykle inspirujący dla pedagogiki antropologicznej (Ablewicz, 2003; Ostrowska, 2006).

Wartości w rozumieniu schelerowskim mają charakter obiektywny (istnieją jako właściwości świata). Scheler akcentuje emocjonalny charakter poznawania wartości, co łączy się również z postawami, w których niezwykle istotnym elementem jest komponent emocjonalny. Myśl etyczna Maxa Schelera opiera się na trzech elementach: personalizmie (wszelkie wartości należy podporządkować wartościom osoby, człowiek powinien dążyć do doskonałości swej osoby), uwydatnieniu powinności w wartościach oraz na szczególnym podkreśleniu roli miłości do osoby i roli naśladowania wzorców etycznych. Miłość jest warunkiem niezbędnym do poznania i urzeczywistnienia wartości, jest otwartością i wrażliwością na wartości. Tak pojęta miłość do własnej osoby, czy do osoby drugiego człowieka staje się przeżyciem o charakterze moralnym. Życie kierowane miłością ukierunkowaną na siebie samego, ale przede wszystkim na drugiego człowieka, przyczynia się do przeżywania wartości idealnych, które stanowią o ideale osobowym. Miłość do osoby posiada głęboko etyczne znaczenie, ponieważ dzięki niej odkrywa się w sobie i w drugim człowieku wartości moralne (Galarowicz, 2000). Fundowanie wartości na miłości i odnajdywanie ich w drugim człowieku wydaje się niezwykle ważne w kontekście postaw wobec osób niepełnosprawnych ruchowo. Urzeczywistnienie ideału osobowego nie może odbywać się bez poszanowania drugiego człowieka, zwłaszcza osób chorych i słabych. Jak stwierdza Krystyna Ablewicz, na poziomie wartości niższych człowiek żyje tylko dla życia, troszczy się tylko o siebie, dopiero internalizacja wartości wyższych pozwala na otwarcie się na drugiego człowieka (Ablewicz, 2003).

Według Maxa Schelera wartości istnieją obiektywnie i są drogą do osiągnięcia prawdy, ta zaś jest doskonałością. Zdaniem Schelera istnieją cztery grupy wartości nieformalnych: wartości hedonistyczne, witalne, duchowe oraz religijne. Hierarchia wartości nakazuje uwzględniać zależności pomiędzy wartościami. Przejście od wartości niższej do wartości wyższej według Schelera oznacza wybór moralny (Pieszak, 2003).

Pierwszy rodzaj wartości stanowią wartości hedonistyczne. Pozytywną wartością hedonistyczną jest przyjemność, negatywną zaś nieprzyjemność. Przyjemność może występować jedynie w sferze zmysłów. Nosicielami tych wartości mogą być rzeczy (np. ciastko), funkcje (np. uświadomione odczuwanie przyjemnych

stanów somatycznych) lub stany zmysłowe (np. czucie przyjemnego zapachu). Wartości przyjemności (rozkosz) i nieprzyjemności (zmysłowa przykreść) są wartościami pierwotnymi. Odpowiadają im wartości pochodne, tego, co pożyteczne, co służy przyjemności. Są to wartości cywilizacyjne i wartości luksusu (Orlik, 1995).

Wartości witalne (życiowe) są w pełni samodzielnym rodzajem wartości. Nieuznawanie wartości witalnych, zdaniem Schelera, oznacza podważanie autentyczności życia. Podobnie jak wartości hedonistyczne, wartości witalne są dane w intencjonalnym odczuciu, które dokonuje się za pomocą witalnej strony osoby poznającej daną wartość. Nosicielami tych wartości mogą być rzeczy (ciało jako całość), witalny stan uczuciowy (poczucie zdrowia, choroby, poczucie mocy lub słabości) oraz odpowiedzi emocjonalne (radość, gniew, niepokój). Wartościami pochodnymi od wartości witalnych jest wszystko to, co łączy się z powodzeniem i pomyślnością (Galarowicz, 1997).

Wartości duchowe posiadają trzy rodzaje. Pierwszym z nich są wartości tego, co piękne i tego, co brzydkie, czyli wartości estetyczne. Drugim rodzajem wartości duchowych są wartości tego, co słuszne i tego, co niesłuszne, będące podstawą obiektywnego porządku prawnego, który nie zależy od systemów politycznych. Trzeci rodzaj stanowią wartości poznania prawdy. Wartością jest samo poznanie prawdy, a nie prawda. Dzieje się tak, ponieważ prawda, zdaniem Schelera, jest kategorią zbyt formalną, aby była uznawana za byt o charakterze jakościowym, czyli za wartość. Wartościami pochodnymi względem wartości duchowych są wartości kulturowe (np. dzieła sztuki, instytucje kulturalne). Wartości duchowe mogą również wyrażać się w postaci uczuć np. duchowej radości czy smutku. Szczególnym rodzajem odpowiedzi na te wartości są stany aprobaty lub dezaprobaty wobec czegoś, poważania lub lekceważenia, upodobania lub jego braku (Galarowicz, 1997).

Wartości religijne to wartości tego, co święte (sakralne) i tego, co nieświęte (diabelskie). Wartości te można przypisać jedynie bytom absolutnym. Istnieją one niezależnie od czasu historycznego. Wartości religijne są wartościami osoby, to co święte urzeczywistnia się najpełniej w osobie Boga. Wartościami pochodnymi wobec wartości świętych są formy wielbienia (np. doświadczane w kulcie religijnym i sakramentach). Wyrazem tych wartości mogą być wiara, adoracja. Wartościom religijnym odpowiadają stany uszczęśliwienia i rozpacz związane z bliskością lub oddalaniem się od tego, co święte. Wartości religijne są wartościami najwyższymi (Galarowicz, 1997).

Max Scheler w swych rozważaniach poświęconych problematyce wartości nie ujmuje wartości moralnych. Jego zdaniem, nie stanowią one w pełni samodzielnych jakości. Zakładają one występowanie zależności hierarchicznych pomiędzy innymi wartościami. Scheler nie wyróżnia klasy wartości moralnych, gdyż, jego zdaniem, są one ze swej istoty skierowane ku innym wartościom, płyną ze słuszności działania, czyli z porządku wcześniejszych wartości. Realizując w swym życiu wartości hedonistyczne, witalne, duchowe i religijne, postępuje się, zdaniem Schelera, w sposób moralny. Pozytywna wartość moralna pojawia się wtedy, gdy wybieramy i realizujemy w swym postępowaniu wartości wyższe. Moralne postępowanie wymaga poznania wszystkich wartości i dokonania wyboru wartości wyższych. Scheler akcentuje pojęcie faryzeizmu. Dla filozofa oznacza ono realizowanie wartości nie dla niej samej, ale dla społecznej aprobaty. Pomaganie innej osobie, nie dla zapewnienia jej pomyślności, ale po to, by być dobrym, jest w opinii Schelera przykładem faryzeizmu (Orlik, 1992). Polscy komentatorzy myśli filozoficznej Maxa Schelera wskazują, iż włączał on wartości moral-

ne do grupy wartości duchowych, których nosicielem jest człowiek jako Osoba (por. Tatarkiewicz). Pogląd ten znajduje odzwierciedlenie w narzędziu do pomiaru wartości – Skali Wartości Schelerowskich – w adaptacji Piotra Brzozowskiego.

Metoda pomiaru wartości

Skala Wartości Schelerowskich została skonstruowana przez Piotra Brzozowskiego na podstawie klasyfikacji wartości dokonanej przez Maxa Schelera. Skala ta pozwala na konstrukcję hierarchii wartości, rozumianych jako pewne grupy wartości, nie zaś jako wyizolowane wartości. Skala służy do badania wartości podstawowych: hedonistycznych (H), witalnych (W), estetycznych (E), prawdy (P), moralnych (M) oraz świętych (Ś). Skala wartości witalnych zawiera w sobie czynniki: sprawność i siła fizyczna (SSF) oraz wytrzymałość (WYT). Skala wartości świętych zawiera w sobie czynniki: świętości świeckie (ŚŚ) oraz świętości religijne (ŚR). W skali szacowane są wagi wartości na skali od 0 do 100, w zależności od stopnia preferencji (wartość 100 jest przypisywana wartościom najbardziej preferowanym, zaś wartość 0 najmniej preferowanym). Wartości ułożone są alfabetycznie. Każda z wartości kwalifikowana jest za pomocą klucza odpowiedzi do jednej z sześciu grup, które odpowiadają typom wartości. Po obliczeniu średnich preferencji dla grup wartości można określić hierarchię wartości dla każdego badanego, jak i dla całych grup. Skala jest przeznaczona do badania osób od 16 roku życia. Rzetelność testu (mierzona współczynnikiem alfa Cronbacha) wynosi 0,80. Test charakteryzuje się również wysoką trafnością czynnikową oraz trafnością zbieżną i różnicową. Posiada normy stenowe (Brzozowski, 1995).

Osoby badane

W przeprowadzonych przeze mnie badaniach wzięli uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w województwie kujawsko-pomorskim. Badania prowadzone były w Bydgoszczy, Toruniu oraz Włocławku od stycznia do czerwca 2016 roku. Wzięły w nich udział 372 osoby uczące się liceach ogólnokształcących, 381 osób uczących się technikach oraz 327 osób uczących się w szkołach zawodowych. Próba ta była reprezentatywna. Badani znajdowali się w przedziale wiekowym 16-20 lat. 49,91% osób badanych stanowiły kobiety, zaś 50,09% mężczyźni.

Problemy badawcze

Zagadnienia badawcze skupione były wokół problematyki wartości i przybrały postać następujących problemów badawczych:

- Jakie wartości preferują uczniowie szkół ponadgimnazjalnych?

II. Z BADAŃ

- Czy, a jeśli tak to w jaki sposób system wartości badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest zbieżny z obiektywną hierarchią wartości opisaną przez Maxa Schelera, a zmodyfikowaną przez Piotra Brzozowskiego?
- Czy preferencje wartości badanych uczniów różnicowane są przez typ szkoły, do której uczęszczają badani?
- Czy preferencje wartości badanych uczniów różnicowane są przez zmienne socjodemograficzne, tj. płeć i miejsce zamieszkania?

Prezentacja wyników badań

Tabela 1. Statystyki opisowe dla zmiennej wartości

Wartości	N	M	Min	Max	SD	A _s	K	Wartość testu normalności	Popravka Lillieforsa	p
H	1080	63,80	0	100	21,95	-0,71	0,15	K-S=0,85	<0,01	<0,01
W	1080	53,31	0	100	23,93	-0,23	-0,61	K-S=0,53	<0,01	<0,01
E	1080	49,43	0	100	21,20	-0,20	-0,31	K-S=0,43	<0,01	<,05
P	1080	65,04	0	100	22,52	-0,94	0,46	K-S=0,11	<0,01	<0,01
M	1080	69,13	0	100	21,92	-1,00	0,46	K-S=0,12	<0,01	<0,01
Ś	1080	59,06	0	100	24,64	-0,42	-0,57	K-S=0,68	<0,01	<0,01
SSF	1080	58,61	0	100	27,65	-0,34	-0,74	K-S=0,68	<0,01	<0,01
WYT	1080	47,80	0	100	26,83	-0,01	-0,88	K-S=0,52	<0,01	<0,01
ŚŚ	1080	60,25	0	100	27,72	-0,44	-0,70	K-S=0,76	<0,01	<0,01
ŚR	1080	57,79	0	100	30,99	-0,29	-1,09	K-S=0,87	<0,01	<0,01

M – średnia, SD – odchylenie standardowe, A_s – skośność, K – kurtoza, p – empiryczny poziom istotności statystycznej

Jak wskazują wyniki przedstawione w tabeli 1, badana młodzież najwyższe (uśrednione) znaczenie przypisywała wartościom moralnym, najniższe zaś wartościom estetycznym. W analizowanych podskalach dla wartości witalnych badana młodzież wyżej ceniła siłę i sprawność fizyczną, zaś w zakresie wartości świętych

wskazywała na większe znaczenie świętości świeckich niż świętości religijnych. Badana młodzież uhierarchizowała wartości od estetycznych jako najmniej istotnych po wartości witalne, święte, hedonistyczne, prawdy, kończąc na wartościach moralnych jej zdaniem jako najważniejszych. Wielkości, jakie przybiera odchylenie standardowe, wskazują na to, iż najmniejszy rozrzut w zakresie preferencji wartości badana młodzież ujawniała w stosunku do wartości estetycznych, moralnych i hedonistycznych. Największy rozrzut odnoszący się do wartości średnich dotyczy świętości religijnych.

Aby określić, czy wśród badanych uczniów zaznaczają się różnice w preferencjach wartości, wykonano test t-Studenta (płeć) oraz analizy wariancji ANOVA: jednoczynnikową (dla typu szkoły) oraz dla układu czynników (płeć, miejsce zamieszkania oraz typ szkoły).

Tabela 2. Wyniki testu t-Studenta dla prób niezależnych względem grup

Wartości	dziewczęta		chłopcy		test t-Studenta dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t(1078)	p	d Cohena
H	62,47	21,10	65,11	22,70	-1,98	0,05	-0,12
W	49,83	23,21	56,77	24,15	-4,81	0,00	-0,29
E	46,84	20,29	52,01	21,79	-4,03	0,00	-0,25
P	65,60	21,73	64,48	23,28	0,82	0,41	0,05
M	72,11	21,20	66,16	22,24	4,50	0,00	0,27
Ś	57,56	23,71	60,55	25,46	-1,99	0,05	-0,12
SSF	54,06	26,37	63,14	28,17	-5,47	0,00	-0,33
WYT	45,51	26,66	50,07	26,82	-2,80	0,01	-0,17
ŚŚ	56,55	26,64	63,94	28,30	-4,42	0,00	-0,27
ŚR	59,31	31,19	56,29	30,75	1,60	0,11	0,10

t – wartość testu t-Studenta, df – stopnie swobody, p – empiryczny poziom istotności statystycznej, d Cohena – miara wielkości efektu

Ze względu na dychotomiczność zmiennej „płeć”, do analizy różnicowania preferencji wartości w grupie kobiet i mężczyzn wykorzystano test t-Studenta dla prób niezależnych.

Preferencje wartości hedonistycznych w grupie dziewcząt i chłopców są zróżnicowane (uśrednione preferencje wartości hedonistycznych są większe w grupie chłopców). Różnica ta jest istotna statystycznie. Badane dziewczęta i chłopcy różnią się od siebie również pod względem preferencji wartości witalnych i estetycznych

(uśrednione preferencje tych wartości są wyższe w grupie chłopców). Różnice te są istotne statystycznie. W grupie badanej młodzieży zaznaczyły się również różnice w preferencjach wartości moralnych – dla badanych dziewcząt wartości te mają większe znaczenie niż dla badanych chłopców (różnica istotna statystycznie). Badane dziewczęta różnią się od chłopców również w zakresie preferencji wartości świętych – są one istotniejsze dla chłopców. Różnica ta ma charakter istotny statystycznie. Zróżnicowanie preferencji wartości miało również miejsce w odniesieniu do podskal wartości witalnych i świętych. Badani chłopcy w odróżnieniu od dziewcząt wyżej cenili sprawność i siłę fizyczną oraz wytrzymałość (różnica istotna statystycznie). Chłopcy i dziewczęta różnili się również w zakresie preferencji świętości świeckich (wyższe w grupie chłopców i jest to zależność istotna statystycznie) oraz świętości religijnych (wyższe w grupie dziewcząt, jednak różnica w preferencjach nie jest tu istotna statystycznie).

Wszystkie różnice między dziewczętami i chłopcami w zakresie wielkości efektu cechowały się niską wielkością efektu.

Tabela 3. Uśrednione preferencje wartości w poszczególnych typach szkół

Typ szkoły	N	H	W	E	P	M	Ś	SSF	WYT	ŚŚ	ŚR
LO	372	65,67	52,87	49,95	73,06	73,97	61,14	57,19	48,58	61,08	61,94
TECH	381	65,34	53,47	50,08	66,84	73,75	61,46	59,18	47,92	64,03	58,22
ZSZ	327	59,83	53,62	48,08	53,81	58,24	53,89	59,56	46,77	54,91	52,58
Ogółem	1080	63,80	53,31	49,43	65,04	69,13	59,06	58,61	47,80	60,25	57,79

Wśród uczniów liceów ogólnokształcących za najważniejsze zostały uznane wartości moralne i prawdy, zaś wśród podskal wartości – świętości świeckie i religijne. Uczniowie techników najbardziej cenili sobie wartości moralne oraz świętości świeckie. Dla uczniów szkół zawodowych najważniejsze okazały się wartości hedonistyczne oraz sprawność i siła fizyczna. Uczniowie każdego z typu szkół najmniej cenili sobie wartości estetyczne oraz wytrzymałość.

W celu sprawdzenia, czy preferencje wartości różnią się w zależności od układu czynników zmiennym socjodemograficznych, wykonano dwukrotnie wielowymiarową analizę wariancji MANOVA. W analizie czynnikami były: płeć badanych (kobiety vs. mężczyźni), ich miejsce zamieszkania (miasto vs wieś – na potrzeby analizy zmienną miejsce zamieszkania przekształcono do postaci dwuwartościowej) oraz typ szkoły, w której pobierają naukę (liceum ogólnokształcące, technikum, szkoła zawodowa). W pierwszej analizie zmiennymi zależnymi były wartości podstawowe (hedonistyczne, witalne, estetyczne, prawdy, moralne, święte). Podsumowanie analizy efektów wielowymiarowych przedstawia tabela 4.

Tabela 4. MANOVA efektów głównych i interakcyjnych dla wartości podstawowych

Efekt	λ Wilksa	F	df efektu	df błędu	p	η_p^2
Płeć	0,92	14,43	6	1063	<0,01	0,08
Szkoła	0,79	22,38	12	2126	<0,01	0,11
Miejsce zamieszkania	0,99	2,21	6	1063	0,04	0,01
Płeć i szkoła	0,95	5,07	12	2126	<0,01	0,03
Płeć i miejsce zamieszkania	0,99	1,09	6	1063	0,36	0,01
Szkoła i miejsce zamieszkania	0,98	1,54	12	2126	0,10	0,01
Płeć, szkoła i miejsce zamieszkania	0,99	0,93	12	2126	0,52	0,01

λ Wilksa- lambda Wilksa- wielkość wielowymiarowego F, F-test F-Snedecora, η_p^2 - miara wielkości efektu cząstkowe eta kwadrat, df- stopnie swobody

W wyniku przeprowadzonej analizy otrzymano istotne statystycznie efekty główne wszystkich czynników, tj. płci, szkoły, miejsca zamieszkania, oraz jeden efekt interakcyjny pierwszego stopnia: płci i szkoły. W celu dekompozycji efektów wielowymiarowych przeprowadzono testy jednowymiarowe, osobno dla każdej zmiennej zależnej. W kolejnej tabeli przedstawiono wyniki jednoczynnikowej analizy wariancji dla efektu głównego płci.

Tabela 5. Efekty główne płci dla wartości podstawowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	kobiety		mężczyźni		ANOVA		
	M	SE	M	SE	F(1, 1068)	p	η_p^2
Hedonistyczne	61,33	1,02	65,74	1,00	<0,01	0,01	0,01
Witalne	49,43	1,11	56,79	1,08	<0,01	0,02	0,02
Estetyczne	46,27	0,99	52,42	0,96	<0,01	0,02	0,02
Prawdy	62,81	0,99	65,89	0,97	0,03	0,01	0,01
Moralne	69,22	0,96	66,99	0,93	0,10	0,00	0,00
Święte	61,33	1,02	65,74	1,00	<0,01	0,01	0,01

Rezultaty analizy wskazują, że dziewczęta różniły się od chłopców w sposób istotny statystycznie w zakresie preferencji wszystkich wartości, z wyjątkiem wartości moralnych. Uśrednione preferencje wartości hedonistycznych, witalnych, estetycznych, prawd i świętych były wyższe w grupie chłopców niż dziewcząt. Preferencja dla wartości moralnych była w obydwu grupach zbliżona do siebie.

Tabela 6. Efekty główne typu szkoły dla wartości podstawowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	LO		TECH		ZSZ		ANOVA		
	M	SE	M	SE	M	SE	F(2, 1068)	p	η_p^2
Hedonistyczne	66,27 _a	1,27	65,48 _a	1,15	58,87 _b	1,29	10,31	<0,01	0,02
Witalne	53,72	1,38	53,56	1,25	52,04	1,40	0,46	0,63	0,00
Estetyczne	50,62	1,23	50,40	1,11	47,01	1,24	2,76	0,06	0,01
Prawdy	73,36 _a	1,23	66,83 _b	1,11	52,85 _c	1,25	71,73	<0,01	0,12
Moralne	73,79 _a	1,19	73,32 _a	1,07	57,20 _b	1,20	64,01	<0,01	0,11
Święte	61,75 _a	1,41	60,30 _a	1,27	52,03 _b	1,42	13,92	<0,01	0,03

Litery w indeksach dolnych służą do wskazania par grup różniących się w sposób istotny statystycznie na poziomie $p < 0,05$ (jednakowe litery oznaczają brak istotnych różnic). Porównania parami przeprowadzono przy pomocy testu post-hoc Sidaka.

W wyniku analiz zidentyfikowano statystycznie istotne różnice w preferencjach dla wartości hedonistycznych, prawd, moralnych i świętych, w zależności od typu szkoły, do której uczęszczali uczniowie. Porównania post-hoc wykazały, że uczniowie liceów i techników w większym stopniu niż uczniowie szkół zawodowych preferowali wartości hedonistyczne. Z kolei preferencje wartości prawdy różniły się pomiędzy wszystkimi grupami w sposób istotny statystycznie. Wartości prawdy były w największym stopniu preferowane przez uczniów liceów, następnie przez uczniów techników, a w najmniejszym stopniu – przez uczniów szkół zawodowych. Wartości moralne były w większym stopniu preferowane przez uczniów liceów i techników, niż przez uczniów szkół zawodowych. Taki sam układ wyników uzyskano w przypadku wartości świętych – uczniowie szkół zawodowych w mniejszym stopniu preferowali ten rodzaj wartości, niż uczniowie z pozostałych dwóch typów szkół. W przypadku wartości witalnych i estetycznych różnice pomiędzy grupami uczniów były nieistotne statystycznie.

W tabeli 7 przedstawiono wyniki jednowymiarowych testów F, dla efektu głównego miejsca zamieszkania.

Tabela 7. Efekty głównego miejsca zamieszkania dla wartości podstawowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	Wieś		Miasto		ANOVA		
	M	SE	M	SE	F(1, 1068)	p	η_p^2
Hedonistyczne	62,88	1,02	64,19	1,00	0,85	0,36	0,00
Witalne	53,22	1,11	52,99	1,08	0,02	0,88	0,00
Estetyczne	48,93	0,99	49,76	0,96	0,37	0,54	0,00
Prawdy	63,68	0,99	65,02	0,97	0,95	0,33	0,00
Moralne	68,02	0,96	68,18	0,93	0,02	0,90	0,00
Święte	59,79	1,13	56,26	1,10	4,98	0,03	0,01

Wyniki analiz wskazują, że jedynie w przypadku wartości świętych różnice pomiędzy grupami osiągnęły poziom istotności statystycznej. Mieszkańcy wsi w silniejszym stopniu niż mieszkańcy miast preferowali wartości święte.

Kolejnym etapem analizy było przeprowadzenie dekompozycji wielowymiarowego efektu interakcji płci i typu szkoły. Wyniki jednowymiarowych testów F przedstawia tabela 8.

Tabela 8. Efekty interakcji płci i typu szkoły dla wartości podstawowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	F	df efektu	df błędu	p	η_p^2
Hedonistyczne	1,56	2	1068	0,21	0,00
Witalne	3,81	2	1068	0,02	0,01
Estetyczne	2,18	2	1068	0,11	0,00
Prawdy	3,04	2	1068	0,05	0,01
Moralne	16,53	2	1068	<0,01	0,03
Święte	4,77	2	1068	0,01	0,01

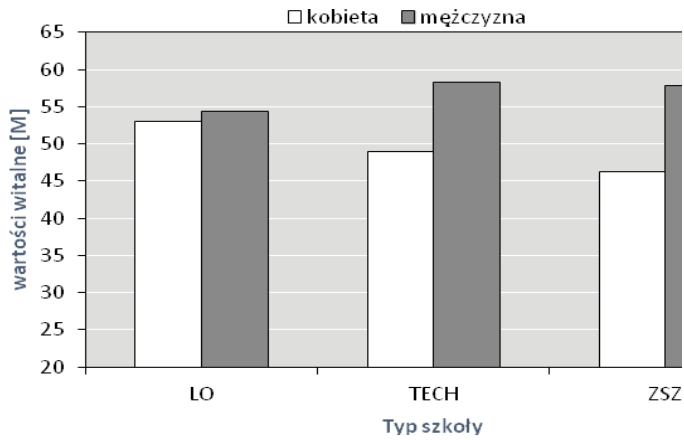
W wyniku analiz otrzymano istotne statystycznie, jednowymiarowe efekty interakcji płci i typu szkoły dla preferencji wartości witalnych, prawdy, moralnych i świętych. W celu zrozumienia natury tych efektów przeprowadzono porównania pomiędzy chłopcami i dziewczętami, w podziale na typ szkoły.

Tabela 9. Efekty interakcji płci i typu szkoły dla wartości podstawowych – wyniki w podgrupach

Zmienna zależna	Płeć	Typ szkoły					
		LO		TECH		ZSZ	
		M	SE	M	SE	M	SE
Hedonistyczne	kobieta	65,21	1,55	63,92	1,61	54,85	2,10
	mężczyzna	67,32	2,02	67,03	1,63	62,88	1,48
Witalne	kobieta	53,08 _a	1,68	48,91 _a	1,75	46,29 _a	2,28
	mężczyzna	54,37 _a	2,20	58,21 _b	1,77	57,79 _b	1,61
Estetyczne	kobieta	49,60	1,49	46,24	1,56	42,96	2,03
	mężczyzna	51,64	1,96	54,57	1,57	51,05	1,43
Prawdy	kobieta	73,23 _a	1,50	66,34 _a	1,56	48,85 _a	2,03
	mężczyzna	73,50 _a	1,96	67,32 _a	1,58	56,86 _b	1,44
Moralne	kobieta	77,22 _a	1,45	77,60 _a	1,51	52,84 _a	1,97
	mężczyzna	70,37 _b	1,89	69,03 _b	1,53	61,57 _b	1,39
Święte	kobieta	61,78 _a	1,71	57,57 _a	1,79	45,88 _a	2,33
	mężczyzna	61,72 _a	2,24	63,03 _b	1,80	58,18 _b	1,64

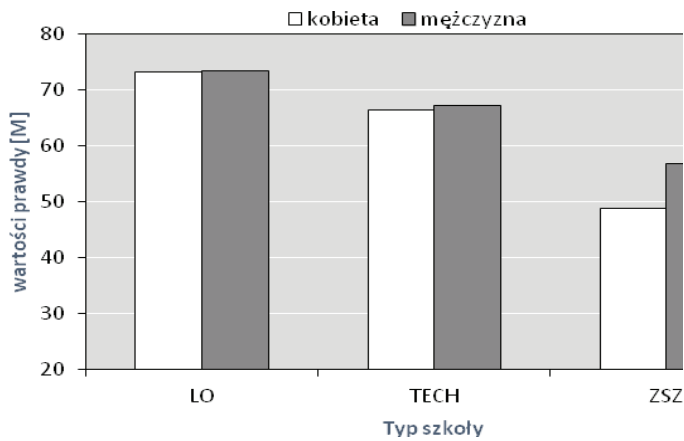
Litery w indeksach dolnych służą do wskazania grup różniących się w sposób istotny statystycznie na poziomie $p < 0,05$ (jednakowe litery oznaczają brak istotnych różnic). Jednakowe litery w indeksach dolnych wskazują, że różnice są nieistotne statystycznie. Literka „a” w grupie kobiet i „b” w grupie mężczyzn wskazują, że różnica pomiędzy grupami jest istotna statystycznie.

Wyniki analizy wskazują, że wartości witalne są w silniejszym stopniu preferowane przez chłopców, niż dziewczęta, w przypadku uczniów techników i szkół zawodowych. Wśród uczniów liceów stopień preferencji dla wartości witalnych nie różnił się istotnie w zależności od płci. Graficzną interpretację efektu interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości witalnych przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości witalnych

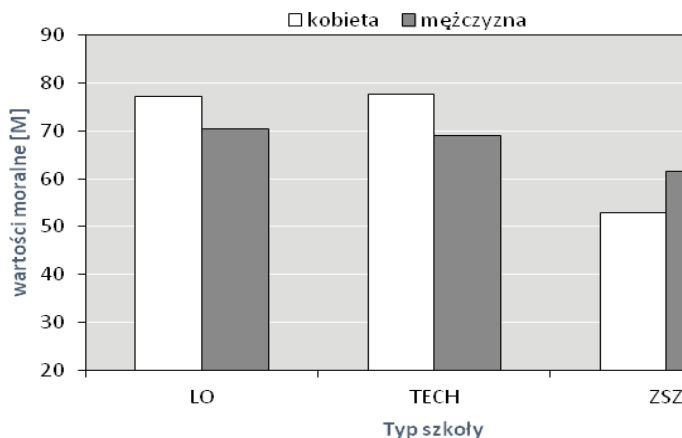
Wyniki analizy wskazują, że wartości prawdy są w silniejszym stopniu preferowane przez chłopców, uczęszczających do szkół zawodowych, niż przez dziewczęta. W przypadku osób uczęszczających do liceów i techników różnice pomiędzy płciami w zakresie preferowania wartości prawdy były nieistotne statystycznie. Graficzną interpretację efektu interakcji płci i typu szkoły przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości prawdy

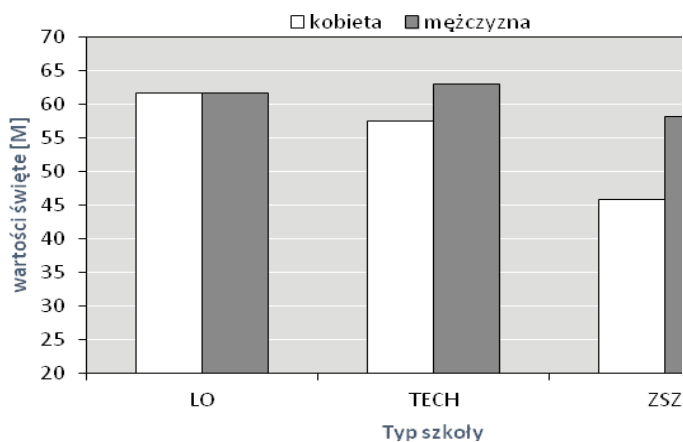
W odniesieniu do wartości moralnych wyniki analiz wskazują, że uczennice liceów i techników wyżej niż uczniowie ceniły ten typ wartości. Zależność ta ulega odwróceniu w przypadku osób uczęszczających

do szkół zawodowych. Uczennice ze szkół zawodowych w mniejszym stopniu niż uczniowie preferowały wartości moralne. Graficzną interpretację efektu interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości moralnych przedstawia rysunek 3.

Rysunek 3. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości moralnych.

Wartości święte były silniej preferowane przez uczniów niż przez uczennice w technikach i szkołach zawodowych. W przypadku liceów różnica pomiędzy uczniami i uczennicami w zakresie preferowania wartości świętych, była nieistotna statystycznie. Graficzną interpretację efektu interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości świętych przedstawia rysunek 4.

Rysunek 4. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości świętych

W drugiej wielowymiarowej analizie wariancji zmiennymi zależnymi były wartości czynnikowe (siła i sprawność fizyczna, wytrzymałość, świętości świeckie, świętości religijne). Podsumowanie efektów analizy zamieszczono w poniższej tabeli.

Tabela 10. MANOVA efektów głównych i interakcyjnych dla wartości czynnikowych

Efekt	λ Wilksa	F	df efektu	df błędu	p	η_p^2
Płeć	0,95	14,13	4	1065	<0,01	0,05
Szkoła	0,96	5,34	8	2130	<0,01	0,02
Miejsce zamieszkania	0,99	4,01	4	1065	<0,01	0,01
Płeć i szkoła	0,98	2,26	8	2130	0,02	0,01
Płeć i miejsce zamieszkania	1,00	0,79	4	1065	0,53	0,01
Szkoła i miejsce zamieszkania	0,98	2,19	8	2130	0,03	0,01
Płeć, szkoła i miejsce zamieszkania	0,99	0,82	8	2130	0,59	0,00

W wyniku przeprowadzenia MANOVY otrzymano istotne statystycznie efekty główne wszystkich czynników, tj. płci, szkoły, miejsca zamieszkania, oraz dwa efekty interakcyjne pierwszego stopnia: płci i szkoły, oraz szkoły i miejsca zamieszkania. W celu dekompozycji efektów wielowymiarowych przeprowadzono testy jednowymiarowe, osobno dla każdej zmiennej zależnej. W kolejnej tabeli przedstawiono wyniki jednoczynnikowej analizy wariancji dla efektu głównego płci.

Tabela 11. Efekty główne płci dla wartości czynnikowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	dziewczęta		chłopcy		ANOVA		
	M	SE	M	SE	F(1, 1068)	p	η_p^2
Siła i sprawność fizyczna	54,04	1,28	63,57	1,25	28,25	<0,01	0,03
Wytrzymałość	44,75	1,25	49,82	1,22	8,36	<0,01	0,01
Świętości świeckie	54,05	1,27	64,27	1,24	33,43	<0,01	0,03
Świętości religijne	56,69	1,44	56,88	1,40	0,01	0,92	0,00

Rezultaty analizy wskazują, że dziewczęta różniły się od chłopców w sposób istotny statystycznie w zakresie preferencji wszystkich wartości, z wyjątkiem świętości religijnych. Uśrednione preferencje siły i sprawności fizycznej, wytrzymałości i świętości świeckich były wyższe w grupie chłopców niż dziewcząt.

W tabeli 12 przedstawiono wyniki jednowymiarowych testów F, dla efektu głównego typu szkoły.

Tabela 12. Efekty główne typu szkoły dla wartości czynnikowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	LO		TECH		ZSZ		ANOVA		
	M	SE	M	SE	M	SE	F(2, 1068)	p	η_p^2
Siła i sprawność fizyczna	59,10	1,60	59,39	1,44	57,94	1,61	0,24	0,79	0,00
Wytrzymałość	48,62	1,56	47,86	1,41	45,38	1,58	1,17	0,31	0,00
Świętości świeckie	61,81 _a	1,58	63,26 _a	1,42	52,39 _b	1,59	14,57	<0,01	0,03
Świętości religijne	62,35 _a	1,79	56,46 _a	1,61	51,56 _b	1,81	9,04	<0,01	0,02

Litery w indeksach dolnych służą do wskazania par grup różniących się w sposób istotny statystycznie na poziomie $p < 0,05$ (jednakowe litery oznaczają brak istotnych różnic). Porównania parami przeprowadzono przy pomocy testu post-hoc Sidaka.

W wyniku analiz jednowymiarowych zidentyfikowano statystycznie istotne różnice w preferencjach dla świętości świeckich i religijnych. Porównania post-hoc wykazały, że uczniowie szkół zawodowych w mniejszym stopniu cenili sobie świętości świeckie i religijne niż uczniowie liceów i techników. W przypadku preferencji dla siły i sprawności fizycznej, oraz wytrzymałości różnice pomiędzy grupami uczniów były nieistotne statystycznie.

Tabela 13 prezentuje wyniki jednowymiarowych testów F dla efektu głównego miejsca zamieszkania.

Tabela 13. Efekty główne miejsca zamieszkania dla wartości czynnikowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	Wieś		Miasto		ANOVA		
	M	SE	M	SE	F(1, 1068)	p	η_p^2
Siła i sprawność fizyczna	59,11	1,28	58,50	1,25	0,12	0,73	0,00
Wytrzymałość	47,50	1,26	47,07	1,22	0,06	0,81	0,00
Świętości świeckie	59,53	1,27	58,78	1,23	0,18	0,67	0,00
Świętości religijne	60,53	1,44	53,04	1,40	13,93	<0,01	0,01

Wyniki analiz wskazują, że tylko w przypadku preferencji świętości religijnych wystąpiły różnice istotne statystycznie w zależności od miejsca zamieszkania uczniów. Mieszkańcy wsi przykładali większą wagę niż mieszkańcy miast do świętości religijnych.

W kolejnym etapie analizy przeprowadzono dekompozycję wielowymiarowego efektu interakcji płci i typu szkoły. Wyniki jednowymiarowych testów F przedstawia tabela 14.

Tabela 14. Efekty interakcji płci i typu szkoły dla wartości czynnikowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	F	df efektu	df błędu	p	η_p^2
Siła i sprawność fizyczna	0,76	2	1068	0,47	0,00
Wytrzymałość	5,00	2	1068	<0,01	0,01
Świętości świeckie	5,45	2	1068	<0,01	0,01
Świętości religijne	1,45	2	1068	0,24	0,00

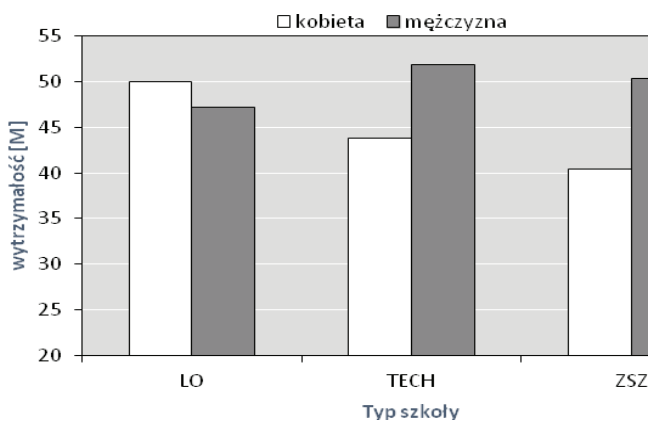
W wyniku analizy otrzymano istotne statystycznie, jednowymiarowe efekty interakcji płci i typu szkoły dla preferencji wytrzymałości i świętości świeckich. W celu zrozumienia natury tych efektów przeprowadzono porównania pomiędzy chłopcami i dziewczętami, w podziale na typ szkoły.

Tabela 15. Efekty interakcji płci i typu szkoły dla wartości czynnikowych – wyniki w podgrupach

Zmienna zależna	Płeć	Typ szkoły					
		LO		TECH		ZSZ	
		M	SE	M	SE	M	SE
Siła i sprawność fizyczna	kobieta	55,88	1,94	54,26	2,02	52,00	2,64
	mężczyzna	62,33	2,54	64,52	2,05	63,88	1,86
Wytrzymałość	kobieta	50,05 _a	1,90	43,77 _a	1,98	40,43 _a	2,58
	mężczyzna	47,18 _a	2,48	51,94 _b	2,00	50,32 _b	1,82
Świętości świeckie	kobieta	60,13 _a	1,91	58,64 _a	2,00	43,36 _a	2,60
	mężczyzna	63,50 _a	2,51	67,88 _b	2,02	61,42 _b	1,84
Świętości religijne	kobieta	64,35	2,17	56,49	2,27	49,24	2,95
	mężczyzna	60,35	2,84	56,43	2,29	53,88	2,09

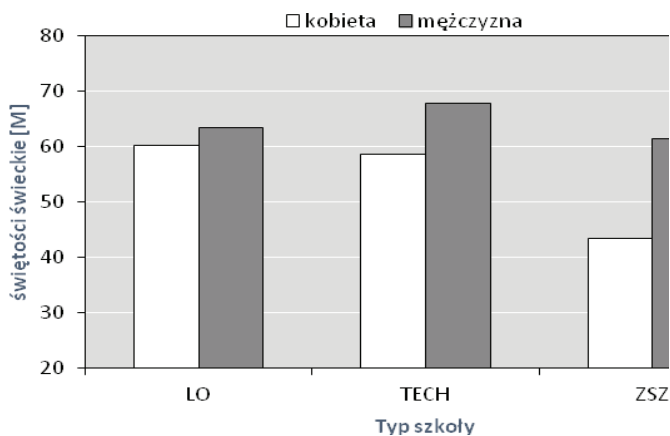
Litery w indeksach dolnych służą do wskazania grup różniących się w sposób istotny statystycznie na poziomie $p < 0,05$ (jednakowe litery oznaczają brak istotnych różnic).

Rezultaty analiz wskazują, że wytrzymałość jest w silniejszym stopniu ceniona przez chłopców niż dziewczęta uczęszczające do techników i szkół zawodowych. Wśród uczniów liceów poziom preferencji nie różnił się istotnie w zależności od płci. Graficzną interpretację efektu interakcji płci i typu szkoły na preferencję wytrzymałości przedstawia poniższy rysunek 5.

Rysunek 5. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości witalnych: wytrzymałość

W przypadku świętości świeckich wyniki wskazują, że uczennice techników i zasadniczych szkół zawodowych w mniejszym stopniu niż uczniowie ceniły ten typ wartości. Nie stwierdzono występowania istotnych różnic pomiędzy uczniami i uczennicami liceów w zakresie preferencji świętości świeckich. Graficzną interpretację omawianego efektu przedstawia rysunek 6.

Rysunek 6. Efekt interakcji płci i typu szkoły na preferencję wartości świętych: świętości świeckie

W kolejnym etapie analizy przeprowadzono dekompozycję wielowymiarowego efektu interakcji typu szkoły i miejsca zamieszkania. Wyniki jednowymiarowych testów F zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

Tabela 16. Efekty interakcji typu szkoły i miejsca zamieszkania dla wartości czynnikowych – dekompozycja efektu wielowymiarowego

Zmienna zależna	F	df efektu	df błędu	p	η_p^2
Siła i sprawność fizyczna	2,80	2	1068	0,06	0,01
Wytrzymałość	1,07	2	1068	0,34	0,00
Świętości świeckie	4,57	2	1068	<0,01	0,01
Świętości religijne	2,41	2	1068	0,09	0,00

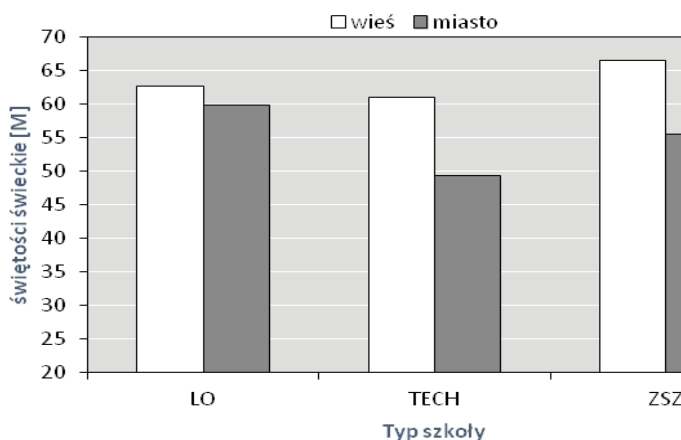
Analiza wykazała istotny statystycznie jednowymiarowy efekty interakcji czynników dla preferencji świętości świeckich. W celu zrozumienia natury tego efektu przeprowadzono porównania pomiędzy mieszkańcami miast i wsi, w podziale na typ szkoły. Podsumowanie wyników przedstawia poniższa tabela.

Tabela 17. Efekty interakcji typu szkoły i miejsca zamieszkania dla wartości czynnikowych – wyniki w podgrupach

Zmienna zależna	Miejsce zamieszkania	Typ szkoły					
		LO		TECH		ZSZ	
		M	SE	M	SE	M	SE
Siła i sprawność fizyczna	wieś	62,13	2,69	56,07	1,73	59,61	1,79
	miasto	59,16	2,25	55,60	2,10	60,28	2,46
Wytrzymałość	wieś	49,42	2,63	47,82	1,69	49,27	1,75
	miasto	46,44	2,20	43,81	2,05	46,95	2,40
Świętości świeckie	wieś	62,66 _a	2,65	60,97 _a	1,71	66,63 _a	1,77
	miasto	59,90 _a	2,22	49,32 _b	2,07	55,46 _b	2,42
Świętości religijne	wieś	64,68	3,01	60,02	1,94	63,20	2,01
	miasto	49,71	2,52	53,72	2,35	49,40	2,75

Litery w indeksach dolnych służą do wskazania grup różniących się w sposób istotny statystycznie na poziomie $p < 0,05$ (jednakowe litery oznaczają brak istotnych różnic).

Wyniki analizy wskazują, że świętości świeckie są w silniejszym stopniu cenione przez uczniów techników i szkół zawodowych mieszkających na wsi, niż w miastach. Wśród uczniów liceów poziom preferencji dla świętości świętych nie różnił się istotnie w zależności od miejsca zamieszkania. Graficzną interpretację omawianego efektu interakcji przedstawia rysunek 7.

Rysunek 7. Efekt interakcji typu szkoły i miejsca zamieszkania na preferencję wartości świętych: świętości świeckie

Wnioski

Zaprezentowane rezultaty badań pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Badana młodzież w największym stopniu ceniła wartości moralne, w najniższym zaś wartości estetyczne. W stosunku do modelowej hierarchii wartości Maxa Schelera (w adaptacji P. Brzozowskiego) dewaluacji uległy wartości estetyczne i święte. W odróżnieniu od założeń przyjętych przez Schelera, badana młodzież nadzładne znaczenie przypisała wartościom moralnym i wartościom prawdy. Dla badanych duże znaczenie w ich hierarchii wartości mają wartości hedonistyczne.
2. Pomiędzy badanymi dziewczętami a chłopcami zaznaczyły się istotne statystycznie różnice w preferencjach wartości. Badani chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta preferowali wartości hedonistyczne, witalne, estetyczne, prawdy i święte. Chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta preferowali również siłę i sprawność fizyczną, wytrzymałość oraz świętości świeckie.
3. Typ szkoły, w której uczyły się osoby badane okazał się czynnikiem różnicującym preferencje wartości. Badani uczniowie różnili się między sobą w zakresie preferencji wartości hedonistycznych, prawdy, moralnych oraz świętych (preferencje świętości świeckich i religijnych).

Uczniowie liceów i techników w większym stopniu niż uczniowie szkół zawodowych preferowali wartości hedonistyczne. Wartości prawdy w największym stopniu były cenione przez uczniów liceów, następnie techników, w najmniejszym zaś stopniu przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Podobnie przedstawiały się wśród badanych uczniów preferencje wartości moralnych – w największym stopniu cenili je uczniowie liceów, w najmniejszym zaś uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Wartości święte również w najwyższym stopniu cenione były przez uczniów liceów, w najniższym stopniu cenili je uczniowie szkół zawodowych (zarówno świętości świeckie jak i religijne).

4. Miejsce zamieszkania badanych osób jest również czynnikiem różnicującym ich preferencje wartości. Mieszkańcy wsi w większym stopniu niż mieszkańcy miast cenili sobie wartości święte. Świętości religijne w większym stopniu cenione były przez mieszkańców wsi niż przez mieszkańców miast.
5. Pomiedzy płcią a typem szkoły, do której uczęszczali badani, zaszła interakcja, w wyniku której preferencje wartości badanej młodzieży były zróżnicowane. Chłopcy uczący się w technikach i szkołach zawodowych w większym stopniu niż dziewczęta z każdego rodzaju szkoły preferują wartości witalne. Chłopcy uczący się w technikach i zasadniczych szkołach zawodowych wyżej niż dziewczęta cenili sobie wytrzymałość. Wartości prawdy okazały się bardziej znaczące dla uczniów niż dla uczennic szkół zawodowych. Różnice w preferencjach wartości prawdy pomiędzy dziewczętami a chłopcami w liceach i technikach nie były istotne statystycznie. Wartości moralne były wyżej cenione przez dziewczęta uczące się w liceach i technikach niż przez chłopców uczących się w tych typach szkół. Chłopcy uczący się w szkołach zawodowych bardziej cenili sobie wartości moralne niż dziewczęta uczące się w szkołach zawodowych. Wartości święte były w większym stopniu preferowane przez dziewczęta uczące się w technikach niż przez ich kolegów. Uczniowie szkół zawodowych bardziej niż uczennice tych szkół cenili sobie wartości święte. Chłopcy uczący się w technikach i zasadniczych szkołach zawodowych bardziej niż dziewczęta cenili sobie świętości świeckie. Różnica w preferencjach wartości moralnych i świętych wśród licealistek i licealistów nie była istotna statystycznie.
6. Zaznaczyła się również interakcja występująca pomiędzy typem szkoły a miejscem zamieszkania badanych. Uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych mieszkający na wsi w większym stopniu niż uczniowie tych szkół mieszkający w miastach cenili sobie świętości świeckie.

Podsumowanie

Niniejsze podsumowanie nie jest próbą podjęcia dyskusji z wcześniej prowadzonymi na polskim gruncie naukowym badaniami będącymi próbą aksjologicznej charakterystyki młodzieży. Byłoby to trudne do uczynienia, gdyż w badaniach tych wartości ujmowane były głównie w odniesieniu do teorii wartości Milтона Rokeacha (podział na wartości ostateczne i instrumentalne). W dalszej części tekstu odniosę się do badań Marianny Barlak, w których to problematyka wartości eksplorowana była w oparciu o założenia materialnej etyki wartości Maxa Schelera. Prezentowane poniżej podsumowanie ma służyć jedynie wskazaniu nasuwających się pytań związanych z rezultatami badań.

Badana młodzież najmniej ceniła sobie wartości estetyczne związane z poszukiwaniem harmonii, ładu, regularności czy uporządkowania. Wartości te związane są nie tylko z odbiorem dzieł kultury, ale i odnoszą się do sposobu funkcjonowania człowieka w świecie (porządkowanie przestrzeni własnego życia zarówno w sensie fizycznym i mentalnym). Czy zatem badana młodzież nie dąży w swym życiu do uporządkowania? Czy już zadomowiła się w świecie, w którym jedynym co pewne jest zmiana? Na drugim biegunie badani ulokowali wartości moralne związane z działaniem na rzecz innych ludzi, uczciwością, życiem opartym na honorze i uczciwości. Nie mniej ważne są dla badanych także kwestie związane z rozwojem osobistym, zwłaszcza rozwojem poznawczym, poszerzaniem horyzontów myślowych. Osoby badane nie mają nic przeciwko prowadzeniu życia w sposób łatwy i przyjemny, o czym świadczy wysoka pozycja wartości hedonistycznych w hierarchii wartości osób badanych. Życie ma być dostatnie, wygodne, pełne radości i obfitujące w rozmaite i bogate doznania. Nie bez znaczenia dla badanej młodzieży pozostają również wartości święte. Młodzi ludzie przypisują jednak większą wagę świętościom świeckim związanym z ojczyzną, tożsamością narodową i patriotyzmem. Wartości o charakterze świętości religijnych (Bóg, wiara, zbawienie, życie wieczne) mają dla badanych mniejsze znaczenie. Być może jest to kolejny, obok spadku zainteresowania uczestnictwem w życiu religijnym, sygnał laicyzacji społeczeństwa, zwłaszcza osób młodych. Badana młodzież ceni, ale w małym stopniu wartości związane ze zdrowiem, zachowaniem sprawności fizycznej czy wytrzymałości.

Porównując wyniki badań własnych z wzorcową hierarchią wartości Maxa Schelera można stwierdzić, iż badana młodzież wybiera drogę przez życie wiodącą na skróty. Scheler postulował, że należy poznać wszelkie typy wartości, eksplorować je poprzez pryzmat własnych życiowych doświadczeń. Wskazana przez niego hierarchiczna struktura wartości była jednocześnie swoistą „drabiną”, stępującą po której człowiek miał doświadczać swej istoty, kroczyć ku transgresji. Badana młodzież w swoich preferencjach dokonuje odwrócenia porządku wartości. W swych wyborach tego, co ważne i cenne chce pogodzić życie łatwe i przyjemne z życiem, które znamionuje się przedkładaniem dobra drugiego człowieka nad własne, z ponoszeniem wyrzeczeń, a czasem ofiar. Tu rodzi się pytanie, czy to w ogóle jest możliwe? Badani młodzi ludzie pogrążeni są w aksjologicznym chaosie — z jednej strony tęsknią za porządkiem, wzniosłymi ideałami, ludzką solidarnością i zasadami moralnymi, które wyznaczałyby kierunek ich życia, a z drugiej strony nie potrafią uciec od krzykliwej oferty współczesnego świata (wszystko ma być bez wysiłku, bez zasług, szybko, łatwo i przyjemnie, bez konsekwencji). Takie uporządkowanie wartości przez młodych ludzi może być próbą pokazania, że *szukam*

nauczyciela i mistrza niech przywróci mi wzrok słuch i mowę niech jeszcze raz nazwie rzeczy i pojęcia niech oddzieli światło od ciemności niczym tytułowy „Ocalony” z wiersza Tadeusza Różewicza.

Badana młodzież różni się w preferencjach wartości od licealistów badanych w roku szkolnym 1999/2000 przez Mariannę Barlak. Badani przez Barlak licealiści również jako najważniejsze wskazywali wartości moralne i prawdy. Najmniej ważne były dla nich wartości witalne (Barlak, 2006). Wśród badanej przeze mnie młodzieży zaznacza się przede wszystkim wzrost znaczenia wartości hedonistycznych (przyjemnościowych) oraz dewaluacja wartości świętych (zdaniem Schelera najważniejszych), zwłaszcza świętości religijnych.

Badani uczniowie z różnych typów szkół różnią się od siebie w zakresie preferencji wartości. Badani uczniowie liceów i techników cenili sobie wartości hedonistyczne, prawdy, moralne i święte. Wartości te miały dużo mniejsze znaczenie dla uczniów szkół zawodowych. Chłopcy uczący się zasadniczych szkółach zawodowych w swoich preferencjach znacznie różnią się do dziewcząt uczących się w szkołach zawodowych. Chłopcy cenią sobie wartości moralne (dobro, honor, miłość bliźniego, pokój, pomaganie innym, prawdomówność, rzetelność itd.) oraz wartości prawdy (inteligencja, logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty myślowe, wiedza). Chłopcy w zasadniczych szkołach zawodowych wyżej niż dziewczęta cenili sobie wytrzymałość (odporność na zmęczenie, umiejętność znoszenia głodu i chłodu) oraz świętości świeckie (kraj, naród, ojczyzna, państwo i patriotyzm). Można stwierdzić, że uczeń zasadniczej szkoły zawodowej to młody człowiek, który dba o swoje zdrowie i tężyznę fizyczną. Ceni sobie wartości związane z honorem, uczciwością i solidnością (np. w przyszłej pracy zawodowej). Uczennice szkół zawodowych zdają się zagubione, trudno im wskazać, co stanowi dla nich największą wartość.

Uczniowie liceów i techników (w większym stopniu niż dziewczęta uczące się w tych szkołach) to osoby pragnące dostatniego życia, z którego czerpałyby radość oraz moc wrażeń. Ich działania skupione są na pozyskiwaniu przyjemności m.in. z posiadania i miłości erotycznej. Osoby te pragną również poszerzać swoje horyzonty myślowe, budować bogaty zasób własnej wiedzy oraz cechować się obiektywizmem, logicznością, inteligencją i otwartym umysłem. Również uczniom liceów i techników nieobce są wartości takie jak patriotyzm, tożsamość i jedność narodowa.

Dziewczęta uczące się w liceach i technicach bardziej niż ich koledzy nastawione są na działania prospołeczne (miłość bliźniego, pomaganie innym, dobroć, życzliwość). W swoich działaniach chcą kierować się honorem i uczciwością w kontaktach z innymi ludźmi, pragną zachować uprzejmość, szczerść, ich działania są oparte na rzetelności i uczciwości. Dla uczennic techników niebagatelną rolę odgrywa także kierowanie się wartościami religijnymi. Badane dziewczęta wysoko ceniły również świętości świeckie.

Z tak zarysowanej charakterystyki wartości preferowanych w różnych typach szkół wyłania się pytanie, dlaczego uczniowie szkół zawodowych, zwłaszcza dziewczęta tak nisko cenią obiektywne wartości? Skąd bierze się u nich problem ze wskazaniem tego, co dla nich ważne i cenne? Próba scharakteryzowania młodych ludzi pod względem ważnych dla nich wartości rodzi również pytania o rolę szkoły w wychowaniu młodych ludzi. Kogo dziś wychowuje szkoła, jakie standardy pragnie przekazać swych uczniom? Jaką wagę przywią-

zuję się do wychowania moralnego? Pytania te są tropami, które mogą w przyszłości posłużyć do wskazania obszarów badawczych.

Bibliografia

- Ablewicz K. (2003). *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej. Studium sytuacji wychowawczej*. Kraków: Wyd. UJ.
- Barlak M. (2006). *System wartości maturzystów końca XX wieku i ich postawy wobec osób niepełnosprawnych*. Warszawa: Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego.
- Brzozowski P. (1995). *Skala Wartości Schelerowskich-SWS. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Galarowicz J. (1997). *W drodze do etyki odpowiedzialności*. Kraków: PAT.
- Galarowicz J. (2000). *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*. Kęty: Wyd. Antyk.
- Orlik P. (1992). Poznanie wartości za pomocą uczuć intencjonalnych – koncepcja Maxa Schelera. W: T. Buksiński (red.), *Prawda i wartości w poznaniu humanistycznym*. Poznań: Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, s. 85-112.
- Orlik P. (1995). *Fenomenologia świadomości aksjologicznej (Max Scheler – Dietrich von Hildebrand)*. Poznań: Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii PAN.
- Ostrowska U. (2006). Aksjologiczne podstawy wychowania. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, t. 1. Gdańsk: GWP, s. 391-414.
- Pieszak E. (2003). *Trzy dyskursy o spotkaniu z innym. Gomborowicza, Schelera i Levinasa spotkania w pobliżu wielkich dróg*. Poznań: Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Summary

Value preferences of secondary schools students – a characterization attempt

The following article is dedicated to the issues of values preferred by youth. The issue of values is considered in the context of material ethics of Max Scheler. The article presents the results of research which are a basis to make a characteristic of high school, technical and vocational school students in terms of their preferred values.

Keywords: material ethics of values, Max Scheler, values, youth.